

E5. Trolddom og overtro i Helsingør: Barbara Heinzmann har særlige kræfter

Poul: Husker du de onde øjne på Ærø fra afsnit ét, som tilhørte Carl Wilhelm Goldmann? Skomageren, der efter han arvede den magiske bog, Cyprianus, levede med et hekserygte klæbende til sig i den lille by Marstal helt frem til sin død i 1939. Der er noget, jeg ikke har fortalt. Historikeren Maria, som du nok husker, forærede faktisk en Cyprianus til journalisten Louise ved havnen i Marstal.

Maria: Det er ikke et ikke Goldmanns Cyprianus, men jeg har faktisk lavet en Cyprianus til dig, Louise.

Poul: Louise har haft den i sin taske lige siden. På første side står der et navn i den, skrevet med rødt: Barbara Heinzmann Det er endelig blevet tid til at forfølge dette navn, Barbara Heinzmann fra Helsingør. Uden at afsløre for meget kan jeg sige, at Barbara lige som Carl Wilhelm, er hovedperson i en af Danmarks sene trolddomssager. Men deres historier adskiller sig på især ét skelsættende punkt. For mens Carl Wilhelm efter alt at dømme aldrig i sit liv har udført nogen af de trolddomskunster, han bliver beskyldt for, så er historien om Barbara Heinzmann en helt anden.

Louise: Du lytter til Obscuritas. Podcasten om danmarkshistoriens mørke afkroge og okkulte fortællinger. Min helt egen personlige Cyprianus har ledt mig til Helsingør, og her mødes jeg denne gang med historiker Maria Østerby Elleby.

Maria: Hver gang jeg beskriver rummet, så går lyset hernede, så vi sidder i bælgravende mørke.

Louise: Vi sidder i den gamle arrestkælder under Helsingør Rådhus.

Maria: Det har været nogle lange timer at sidde hernede og bare kigge op på loftet og måske på den lille firkant derovre med lys ude på gaden. Man kan lige forestille sig, at man dengang har kunnet se fødderne af folk, der er gået forbi ude på Helsingørs gader. Og så har man kunnet sidde hernede og overveje, hvor længe man havde igen.

Louise: Kælderen er det sidste, der er tilbage af byens gamle rådhusbygning, hvor en kvinde ved navn Barbara Heinzmann sad for retten i vinteren 1810, anklaget for trolddom. Okay, Maria, nu vil jeg gerne bede dig om at prøve at forestille dig, at vi er i år 1810, og ovenover os er retssagen mod Barbara Heinzmann lige gået i gang. Hvad ser du for dig?

Maria: Jamen, jeg ser for mig denne 41-årige kvinde, Barbara. Vi ved ikke, hvordan hun har set ud, men hun har haft tre børn på dette tidspunkt. Og hun sidder og skal i gang med at give sin fortælling af, hvad der er sket. Der er også indkaldt Madam Sørensen, som skal vidne og fortælle om, hvad det er, der er foregået. Der er nogle andre vidner, der var til stede den dag, hvor det skete. Og så er der to prokuratorer eller advokater, som er blevet tilskikkede sagen. Der er prokurator Gamst, som starter med at fremføre. Det er ham, der er anklager. Og så er der prokurator Steenbuck, som forsvarer Barbara Heinzmann og skal tale hendes sag. Og jeg tænker, der må have været lidt nervøs stemning deroppe. Jeg tænker, at det ikke har været sjovt, for denne sag var jo egentlig nok en man ikke havde regnet med ville gå for retten. Men nu sidder de her, og det er kancelliet selv, der har sagt, at denne sag skal føres, og den skal føres efter danske lovs paragraf om hvid magi.

Louise: Selvom sagen om Barbara Heinzmann er usædvanlig for sin tid, så skriver hun sig faktisk ind i en i forvejen mørk fortælling om overtro og hekseforfølgelser i Helsingør. Mellem 1625 og 1626 blev otte kvinder henrettet her i byen, dømt efter Christian 4.s lov om trolddom fra 1617, der gjorde både den sorte og den hvide magi ulovlig, og hvor hovedbestemmelsen gik på, at den, der havde hengivet sig til djævelen, skulle levende kastes på ilden og opbrændes. Otte kvinder blev brændt her i byen.

Maria: Ja. Mellem 1625 og 1626 var der simpelthen en proces, hvor der var otte kvinder, der endte med at blive henrettet for trolddom i Helsingør. Og det starter med en sag mod en, der hed Birgitte Skaaning, som bliver tiltalt og dømt skyldig. Og hun udlægger så syv andre for trolddom, som man kalder det, hvilket er ret mange i dansk kontekst. Der er ikke så mange af disse kædeprocesser eller panikprocesser i Danmark, hvor der er mange, der lige i rap bliver henrettet. Her skulle jeg ikke ret gerne tilbringe natten nede eller mange nætter. Der havde også været rotter.

Louise: De otte kvinder sad lige her i denne kælder, cirka to hundrede år før retssagen mod Barbara, og ventede på deres dødsdom.

Maria: Det blev rigtig stemningsfuldt. Det hele slukkede her, og så er der kun en lille bitte skodde ovre ved vinduet, hvor man lige kan få en lille smule lys ind.

Louise: De har også siddet i mørket hernede.

Maria: De har siddet i mørket hernede, og der har været et lille glughul oppe fra gaden af hened ned med lidt lys, og så er de siddet hernede og ventet. Og det har været nogle langsommelige processer. Det er gået til på den måde, at der har været rigtig meget bureaukrati. Der har været mange afhøringer, og der har været mange vidneberetninger og nævninge indkaldt.

Louise: Hvornår var det ikke længere lovligt at brænde hekse af på bålet?

Maria: Loven for det udgår først i 1866.

Louise: Det syntes jeg er helt vildt at tænke på.

Maria: Og det, der er rigtig vildt at tænke på... Nu nævnte du også Christian 4. og hans 1617-forordning. Inden 1617 var trolddom også ulovligt. Der måtte man heller ikke begå trolddom. Men det er først med denne 1617-forordningen, at den bliver udvidet. Der bliver der virkelig slået ned på folk, der har forbundet sig til djævelen. Det er ligesom den ægte trolddom. Det er den farlige, den sorte. Men han udvider det og siger: Nu skal de også straffes for denne hvide eller uægte trolddom. Netop disse ting med signen, månen, målen, vise igen, visse dages udvælgelse. Og hvis du kender folk, der gør det og bruger deres ydelser med disse magiske ting, så kan du også blive straffet. Det er ikke ting, du bliver brændt for, og det er det heller ikke med 1617-forordningen. Men det er ting, hvor du bliver frataget alt, hvad du ejer har, og så bliver du landsforvist.

Louise: Jeg skulle også lige til at spørge. For nu kan jeg se på årstallene: Barbara sad for retten i 1810, og det blev først ophævet dette med at skulle brænde hekse på bålet i 1866. Barbara sad ikke der og var bange for, at hun skulle ende på bålet?

Maria: Det tror jeg ikke. Fordi heldigvis for hende, så er det ikke nævnt eller diskuteret, at hun skal tiltales for 619, men kun for 612. Og 612 er den, hvor straffen også er fastsat ifølge dansk lov. Hvis hun bliver fundet skyldig i det, så skal hun miste alt, hvad hun ejer og har. Det er det, der hedder at blive frataget sin boslod. Så er al din formue, alt hvad du har. Og så skal hun rømme kongens riger og lande. Det vil sige, at hun skal landsforvises. Så straffen er stadigvæk ret hård for at lave denne hvide magi i 1810. Så jeg tror, hun har været rigtig bange. Men jeg tror ikke, hun har været bange for at blive brændt, selvom det ifølge loven teknisk set var muligt. Men heldigvis for hende, er der ikke nogen, der tiltaler hende for at have forbundet sig med djævelen. Det er ikke en pagt med djævelen eller en ond skadevoldende trolddom, hun har gjort. Men hun har stadigvæk lavet en form for trolddom. Men det er bare den hvide magi.

Louise: Men hun sidder deroppe, Barbara, og kan risikere at miste alt, hun ejer, og blive forvist. Så man går ud fra, at hun sidder deroppe og er bange for det.

Maria: Jeg tror, hun har været rigtig bange for det. For på dette tidspunkt er det jo ikke bare sådan, at der er en snak om, at det kan man teoretisk set. Barbara sidder i retslokalet. Der står to advokater, som nu skal i gang med at føre denne sag. Og det er et helt reelt outcome af denne sag, at hun bliver fundet skyldig i genvisning. Det har hun gjort. Det er der vidner på, at hun har gjort. Den er svær at løbe fra. Den kriminelle handling, hun er tiltalt for, er alle også enige om, at hun har begået. Så nu er spørgsmålet så: Hvis hun bliver dømt ifølge loven, skal hun så miste alt, hvad hun ejer og har, og hun skal forlade Helsingør, hun skal forlade Danmark, og hun må ikke opholde sig i nogle af de danske riger eller områder. Hun skal fuldstændig rejse herfra. Og Barbara har altså tre børn på dette tidspunkt, hvoraf den yngste er 11. Så der ligger jo også noget i, at denne 41-årige enke skal tage stilling til "Hvis jeg bliver dømt for dette, hvad skal der så ske med mine børn?" Så det tænker jeg, hun har tænkt. Hun må have siddet deroppe, mens disse to advokater har stået og diskuteret frem og tilbage. Sikkert også om nogle termer og nogle fagudtryk, som Barbara ikke forstår. Og det må have været uhyggeligt at sidde der og have gjort noget, som lige pludselig har fået en konsekvens i sådan en forstand, at man sidder i retslokalet nu og risikerer, at det er det.

Louise: Nej, hvor er her hyggeligt.

Maria: Se det hjørne der med den lille figur med Jomfru Maria, der står der. Den er fra?

Louise: 1632.

Yes. Jeg ved ikke rigtig, hvad der er med Helsingør, for der er faktisk en del trolddoms-sager og overtrosting heroppefra. Der er både de otte kvinder, der bliver brændt i 1625 og '26. Men der er også flere tilfælde af, at der er folk, der er blevet fundet på beværtninger, der har puttet tyvehænder eller sværgefingre ned i deres øl, som var sådan en forbudt magisk praksis med at bruge kropsgenstande fra tyve til at skulle forbedre ens bryggelykke. Så der er altså nogle mærkelige tilfælde, der bare er herfra.

Louise: Der er noget ved Helsingør. Nu var vi jo på Ærø sidst, Maria. Og i Marstal, denne lillebitte by. Helsingør er en stor by, og det var det også på det tidspunkt.

Maria: Helsingør er en stor by og har jo haft Sundtolden og Sundtoldsmarkedet, så der har været godt med handel heroppe og netop også med slottet. Men det, tror jeg også, var en af pointerne. Det er ikke kun ude på de små øer, at sådan noget foregår. Og nu er vi jo så godt nok lige hundrede år inden, at Carl Wilhelm blev anklaget. Og vi har at gøre med lidt en anden form for sag. Men det er jo stadigvæk på et tidspunkt her i starten af 1800-tallet, hvor vi ville sige, at der er vi da holdt op med dette trolddomstro. Men det er man altså bare overhovedet ikke.

Louise: Sagen om Barbara Heinzmann er jo ret ukendt. Hvordan var det, du fandt ud af, at hun fandtes, og hendes historie fandtes?

Maria: Det var et tilfælde. Jeg gik rundt inde på Rosenborg Slot og kiggede på smykker, fordi Christian 4. har en lille jadeamulet, der er derinde, som vi har en replika af ovre på HEX. Og jeg var bare inde at gå og kigge rundt, og så faldt jeg i snak med en af vagterne derinde, som godt kunne se, at jeg var meget interesseret i alt det renæssance, der var derinde. Og så spurgte han, hvad det var, jeg lavede. Og jeg fortalte, at jeg var historiker og arbejdede med trolddomsprocesser. Og så sagde han "Trolddom? Min tip-tipoldemor blev tiltalt for trolddom i Helsingør."

Louise: Det er Louise Lindblad.

Kim: Ja, dags, det er Kim.

Louise: Det lykkedes mig at få fat i slotsvagten. Barbaras tiptipoldebarn. Du er simpelt-hen efterkommer af Barbara Heinzmann.

Kim: Ja, mange generationer senere. Ja.

Louise: Hvad tænker du om historien ud fra det, du har læst?

Kim: Hun passer supergodt ind i resten af familien. Fordi fra før min oldefar er de ikke medlemmer af den almindelige danske folkekirke. De spiritistiske.

Maria: Hvad er de?

Kim: De er spiritister. Spiritistisk Trossamfund.

Louise: Okay. Så det er noget, der er gået videre.

Kim: Ja, det vil jeg mene.

Louise: Har du selv haft noget med det at gøre?

Kim: Nej. Min far sagde, at min farfar sagde "Hvis man kan tåle det, får man lov at se." Så jeg kan ikke tåle det og har ikke fået lov at se endnu.

Maria: Nej. Sagen med Barbara, eller hvad det er, der kommer til at udspille sig, starter et sted, som godt kunne være her. Vi ved ikke præcis hvor i Helsingør, for der er ikke skrevet matrikelnummer eller gadenavn ned. Men vi ved, at det egentlig starter med Madam Kristine Sørensen, som har hængt noget vasketøj ud til tørre. Og nu går vi i denne lille fine gade, og vi kan kigge både på kirkerne og alle disse gamle, smukke huse. Og så er der ligesom også en lille have her. Der kan man godt lige forestille sig, at der har hængt vasketøj ude. Ikke i dag, for vi har et rigtig trist decembervejr. Der er ikke længere sne. Nu er der bare vådt og gråt og klamt alle steder. Men der er sådan en megafin lille gård her med bindingsværk. Og så kan vi lige se, at der har hængt vasketøj ude her. Og så sker der det, at hendes vasketøj forsvinder. Det bliver stjålet. Det er hun rigtig træt af. Så har hun gæster. De sidder og snakker. Jeg tænker, de må have været

kommet på visit. Madam Sørensen må alligevel have haft nogen økonomisk velstand, for det er beskrevet, at hun ligesom holder eftermiddagsselskab. De sidder der og får måske noget vin eller kaffe. Det er vel egentlig sådan set fremme og er blevet forholdsvis almindeligt på dette tidspunkt. Så de sidder i hvert fald der og snakker om dette vasketøj. "Det er da også utroligt" og "Man kan da heller ikke have nogen ting i fred læn- gere." Og så er der en, der siger "Barbara Heinzmann ved, hvordan man viser igen. Lad os kalde bud efter hende, for hun kan garanteret hjælpe." Og dette med at vise igen er en af grenene indenfor for magi eller den hvide trolddom, hvor man finder stjalne tyve- koster eller simpelthen får tyven til at komme igen med tingene. Så det er, at man viser det igen. Og det er også nogle gange, at vi støder på at folk bruger det, hvis der er ble- vet begravet sølv og guld. Måske enten fordi ens familie har gjort det for at beskytte det, og så kan man ikke huske, hvor det er blevet lagt henne. Så får man en klog kone eller en klog mand til at komme og vise igen og simpelthen på magisk vis få fundet disse ting. Finde ud af, hvor de er blevet af.

Louise: Så de tilkalder Barbara- Barbara kan finde ud af, hvem tyven er. Hvem, det er, der har stjålet dette vasketøj.

Maria: Så 41-årige Barbara Heinzmann. Hun bliver beskrevet som værende enke. Vi kan se, hun har været gift i hvert fald tre gange, og hun har tre børn med tre forskellige mænd, hvoraf den yngste som sagt er en 11-årig pige på dette tidspunkt. Og hun kom- mer beredvilligt. Det er meget tydeligt, at det er helt fint. "Jeg vil gerne komme og hjæl- pe." Så hun dukker op, og så gør hun noget, som man nok ville kalde bibliomanti. Det er simpelthen, hvor man bruger bøger, som man siger har en eller anden særlig sandhed i sig. Man kan også kalde det kosiomanti. Det er helt gammel måde også at vise igen el- ler spå med. Man bruger det ofte med sold og saks, som er sådan en si og en saks man skal sætte på en bestemt måde, og så kan man få den til at vise igen. Men Barbara gør det så med en salmebog, hun har med. Og så har hun en stor nøgle med. Og dette med nøgler er også noget, der har kraft og viden. Da vi talte om Carl Wilhelms Cyprianus kaldte jeg også på et tidspunkt for Salomons Nøgle. Det er nemlig noget med at ting, der låser op, de låser op for viden. Så man bruger også denne nøgle. Og det, hun så gør, er at hun tager salmebogen, og så sætter hun nøglen ind i den. Og så skal madam Sørensen holde ved nøglen og ved bogen på samme tid. Jeg har ikke helt forstået. Det er beskrevet, hvordan den skal holdes på en bestemt måde, men hun skal ligesom stå

med den. Og så går Barbara i gang med at sige ting. Så siger hun navne. Så siger hun "Louise, hun er den, som har taget tøjet."

Louise: Altså navne fra folk, der bor i Helsingør.

Maria: Ja, navne på folk i nærheden, som de jo så allesammen kender. Man kan lige forestille sig denne kaffestue med disse 6-7 kvinder, der har siddet herinde. Og så har man fået fat på Barbara. Hun må have boet i nærheden eller sådan noget. For man har tydeligvis fået fat på hende, og så er hun kommet derind. Og så går hun simpelthen i gang her. "Jo, madame Sørensen, nu skal jeg nok hjælpe dig. Se, holder du lige salmebogen på denne måde? Og så nøglen." Så går hun i gang. Så siger hun navnet, og så siger hun, at han eller hun har taget tøjet. Og hvis der ikke sker noget, så er det ikke den person, der har gjort det. Og så begynder hun at nævne navne. Og så kommer hun til snedker Vedin, og så drejer nøglen sig. Og så er det jo tydeligt, at det må være snedker Vedin, som er tyven, der har taget tøjet. Og det bliver beskrevet, at Barbara får 16 skillinger af madam Sørensen, der er godt tilfreds med dette. "Tak for hjælpen. Det var dejligt, du kunne komme og vise igen. Nu ved jeg, hvem det er, jeg kan mistænke for dette." Men det synes snedker Vedin ikke er i orden.

Louise: Det er snedker Vedin, der resolut slæber både Barbara Heinzmann og madam Sørensen til politiforhør. Han henviser til en af de gamle trolddomsparagrafer, der altså stadig står i Danske Lov på dette tidspunkt. Og så anklager han hende i øvrigt også for kvaksalveri, fordi Barbara nogle gange havde bundet et plaster om håndleddet på folk for at kurere dem for koldfeber. Alt tyder altså på, at Barbara var en kvinde, som folk kendte det til i Helsingør. At hun var en, man kunne gå til. En med særlige evner.

Maria: Men det, der faktisk også er ret spændende, er, at snedker Vedin er handlekraftig. Han siger "Hun har udført igenvisning. Det står i loven, at det må man ikke. Det vil jeg gerne have hende tiltalt for." Men fogeden synes, det er alt for hårdt. Han tænker "Vi kan måske godt blive enige om, at det ikke er superfedt, at der går rygter om, at du er en tyv nu, og at du har stjålet vasketøj. Men vil du virkelig gerne have Barbara landsforvist og have hende til at miste alt, hvad hun ejer og har for det?" Men det synes fogeden simpelthen. Han er bare sådan: "Det syntes jeg faktisk ikke." Men han kan også godt se, at han jo ikke bare kan lade være, for det står faktisk i loven. Så han skriver faktisk ind til amtmanden, som er sådan en øvre instans, man kan skrive til, og spørger "Kunne

vi ikke godt sige, at jeg ikke behøver og at føre denne sag, for jeg synes, den er for hård. Det kan godt være, hun skal straffes, men jeg syntes måske landsforvisning er for hårdt." Og amtmanden er også sådan lidt "Den er godt nok svær, for det står jo godt nok sort på hvidt i loven." Så han sender den videre ind til kancelliet. Og vi har desværre ikke umiddelbart bevaret, hvad kancelliet diskuterer. Det er ellers ret sjovt tit at se, hvad det er for nogle argumenter, de bruger. Men hvad end det er, så kommer de ligesom frem til, at de er bundet af loven. Det står sort på hvidt i loven. Så de sender tilbage til byfogeden og siger: "Du skal føre den efter denne 612. Hun skal tiltales for igenvi-ning, og hvis hun bliver fundet skyldig i det, så skal hun miste sit boslod og rømme kongens riger."

Louise: Så det var Barbaras uheld, at det lige præcis var Vedin, hun fik peget på som tyv.

Maria: Det tror jeg. Det er jo tydeligvis noget, hun har ry og rygte for at kunne. Og ikke på sådan en ondskabsfuld måde. For det virker nærmest selskabeligt, og som at selvfølgelig kan man få fat i Barbara.

Louise: Det er også det, jeg tænker på. Det lyder ikke som om, at madam Sørensen og de andre var bange for Barbara.

Maria: Der er intet i den måde, der bliver talt om det på, som indikerer, at Barbara var en, man lige skulle være påpasselig med at tilkalde eller sådan noget. Det lyder absolut som om, at det har været helt fint. Også netop fordi, at hun kan kurere koldfeber, og hun kan vise igen. Men ja, hun har fået peget på snedker Vedin. Og Vedin har simpelthen ikke villet finde sig i at tiltales for at stjæle vasketøj. Og så kører sagen mod Barbara, og hun bliver tiltalt efter denne ret hårde trolddomsparagraf. Igen, hun kunne ikke være endt med at være blevet brændt for den. Men hun kunne altså godt have endt med at blive landsforvist.

Louise: Jeg ved godt, at det er flere hundrede år siden, at der sidst var nogen, der blev brændt i Helsingør. Men gad videre om hun har haft dem i tankerne.

Maria: Jeg tror, hun har haft dem i tankerne, mens sagen er kørt. Der må det simpelthen være kommet op. Men i virkeligheden er der jo lige omkring 200 år mellem Barbara

og Birgitte Skaaning, for eksempel. Det er jo lige så langt, som der er mellem os og Barbara. Så på den måde har der jo været et enormt tidshop, og det må have virket fjært og ufarligt for Barbara. Det var jo var mange år siden, nogen sidst var blevet brændt for trolddom. Det var i 1693. Så det må have virket ufarligt. Også fordi hun jo ikke forbandede folk. Hun havde ikke umiddelbart et meget dårligt rygte. Hun lavede igenviſning, som jo hjalp folk, og så kurerede hun koldfeber. Men denne igenviſning hjælper folk, men den udpeger jo altså også folk, og det er simpelthen der hun kommer i bekneb. Det er, da hun får gjort sig uvenner med en mand, der har ressourcer og hand-
lekraft nok til at sige "Det skal være løgn."

Louise: Jeg tænker, at vi skal ned til Grønnehave Strand nu.

Maria: Det er dernede. Der har været to rettersteder her i Helsingør. Det bliver nævnt lidt, at begge steder er steder, hvor der har foregået henrettelser. Men det er nok ved Grønnehave, at der har foregået disse bålstraffe i 1625 og '26, hvor de er blevet brændt. Vi kan godt afsløre, at Barbara jo ikke bliver brændt, for det er hun slet ikke i mulighed for. Men jeg tænker, at det måske er et sted at gå ned for også lige at få med, hvad der så egentlig skete med hende.

Louise: Jeg har taget den Cyprianus med, som du gav mig sidst, Maria. Der skrev jeg efter vores møde Barbaras navn ned, fordi du fortalte mig om hende der på færgen. Vil du prøve at åbne der, hvor jeg har sat...?

Maria: Ja.

Louise: Jeg har nemlig skrevet otte kvindenavne ned, og jeg vil gerne bede dig om at læse dem op én for én.

Maria: Der står Birgitte Skaaning, Mette Ebbis, Citze Tærskers, Maren Urtegaards, Else Fiskers, Maren Jens Hoffmanns, Marina Pomeransis, Citze Bødkers. Og det er de otte kvinder, som blev brændt for trolddom herude.

Louise: Grunden til, at jeg gerne vil sige dem højt én efter én her, er fordi, jeg synes ofte disse hekseprocesser langt tilbage i vores historie bliver sådan lidt diffuse. Bare ordet "hekseproces" synes jeg er sådan lidt... Jeg synes, det er svært at forstå, hvad det

egentlig er for nogle skæbner, vi har med at gøre. Det er jo statslige henrettelser af kvinder, der er foregået lige her, hvor vi står nu.

Maria: Ja. Og det er faktisk noget af det, der kan være enormt vigtigt, at huske at menneskeliggøre disse tal. Når vi taler om, at der er otte personer, der blev henrettede... Disse otte personer havde navne. De havde familier. De havde liv. Altså, det var ægte, rigtige mennesker, der blev henrettet her. Og de blev henrettet på en af de absolut værste måder, som vi har haft, og det er at blive brændt levende. Det er jo foregået ved, at disse 24 læs brænde er blevet stablet op her og sat i gang. Og så er hver disse kvinder blevet bundet på en stige, og den er blevet rejst op. Og så når bålet har været på sit højeste, er de blevet vippet på stigen ind i bålet og brændt levende.

Louise: Hvorfor brændt levende? Hvorfor skulle det være så forfærdelig en måde at slå dem ihjel på?

Maria: Det er et rigtigt godt spørgsmål. Vi kan følge langt tilbage helt til urtid, at det med at afbrænde folk som henrettelser har været noget, man har gjort. Et af de bud, der er på, hvorfor det lige er bålet, er, at det udsletter. Du tager de værste forbrydere overhovedet. Dem, der forbryder sig mod det guddommelige, gudsbespotterne, og så fjerner du dem fra jorden. Altså, du sørger for, at de holder op med at eksistere. Du udsletter dem.

Louise: Har der stået folk og kigget på imens hernede?

Maria: Ja, det har der. Henrettelserne var jo offentlige. Og netop fordi, at det ikke normalt var så ofte at det skete, så er det noget folk også har rejst efter. Ved de første par henrettelser med blandt andet Birgitte Skaaning og Mette Ebbis er der sikkert stimlet folk til. Og dette er ikke noget, jeg ved. Det er mig, der filosoferer. Jeg tænker, at henimod slutningen må det simpelthen have aftaget. At det også må have været denne konstante lugt af bålrog og brændt kød, der nærmest har hængt i folks næser. Og at det simpelthen bliver for meget. For hvor længe kan det blive ved? Hvor mange hekse skal vi finde, før vi kan sige os fri. Og det har været dyrt. Det har været omfattende. Og jeg tror simpelthen, at det er en af grundene til, at det stopper. Det er, at man ikke kan mere.

Louise: Noget, jeg gerne vil - altså min lille personlige mission med denne podcast - er at prøve at forstå ondskab eller nuancere ondskab. Og især dette, der er foregået i vores fortid, som vi ser med nutidens øjne. Men jeg må også bare sige helt personligt, at jeg tænker, at der også er noget, der ikke kan undskyldes. Det er ikke alt, der kan undskyldes eller forsvares. Men det kan måske godt forklares.

Maria: Det meste kan forklares, men det er svært for os, fordi vi står så langt væk fra det. Og vi er vokset op i et samfund, der er meget mere voldssensitivt. Vi har ikke vold og død inde på livet på samme måde. Der er få af os, der har set døde mennesker sådan rigtigt. Hvor i 1600-tallet var spædbørnsdødeligheden enorm. Folk dør hele tiden. Du ved godt, hvordan døde mennesker ser ud. Du ved godt, hvordan døde kroppe lugter. Offentlige henrettelser er helt almindeligt. Der er, som sagt, her i Helsingør to rettersteder. Der har været sådan en trekantsgalge, der er sat op med tre stænger på, hvor der har hængt tyve ude, når de er blevet henrettet. Så har de hængt derude, indtil de er faldet ned. Folk er blevet lagt på hjul og stejle og er blevet radbrækket. Det har generelt bare været en voldsom tid.

Louise: Barbara Heinzmanns dom bliver afsagt den 8. februar 1811. Jeg forestiller mig, at hendes børn har været til stede under domsafsigelsen. Og jeg forestiller mig, at det er dem, hun har haft i tankerne, da de afgørende ord om hendes fremtid læses op.

Maria: Hun kommer heldigvis ikke herved på Grønnehaven og bliver brændt. Hun får dog en dom. Hendes prokurator, hendes advokat Steenbuck, kan jo ikke rigtig benægte eller forsvare, at Barbara har lavet denne igenviisning, for det har hun. Der er mange vidner. Men det, som både vidnerne, madam Sørensen og Barbara selv fortæller i retten, er, at de ikke troede på det. At det kun var for sjov. Det var for morskab og spøg, at de lavede denne igenviisning.

Louise: Hvilket ikke er rigtigt, vel?

Maria: Nej, det tror jeg ikke, det er. I måden, det bliver beskrevet på, der er det bestemt, at de tror på det. At de gør dette, fordi de tror, at Barbara nok godt kan vise igen. Og det siger seriøsiteten af at Vedin lægger sag an mod Barbra også. Det er jo ikke fordi, at det bare er sådan "Hahaha!", og så fandt vi ud af det. Men de siger, at det er lidt ligesom, at man kan lege "Ånden i glasset" til en selskabsfester. "Det var ikke rigtig noget, vi sådan

troede på. Vi gjorde det for spøg og morskab." Prokurator Gamst, som ligesom er ham, der er anklager, siger hele tiden dette: "Det er ikke noget, man spøger med. Du spørger ikke med andre folks ære, og du laver altså heller ikke denne slags mod religionen." Han er også ude at sige: "Her i 1810 tager vi altså stadigvæk Gud alvorligt nok til, at man ikke bare tager og laver denne slags overtroiske og enfoldige magiske praksisser. Det kan du ikke bare gøre." Og heldigvis for Barbra - selvom prokurator Gamst altså går hardcore efter, at hun skal landsforvises og have frataget alt, hvad hun ejer og har for det - så bliver hun frifundet fra denne trolddomsparagraf om den hvide magi. Så hun bliver frifundet for trolddomsdelen. Hun bliver dømt for kvaksalveri. Det skal hun så betale 20 rigsdaler i bøde for. Hun bliver sådan set også ikendt en arbitrær bøde på 10 rigsdaler, som hun skal betale. Og så skal hun også betale sagsomkostningerne. Så det ender med at blive en dyr omgang for Barbara.

Louise: Fra hvad vi ved om hende, så havde hun ikke mange penge.

Maria: Nej, hun er ikke velstående overhovedet. Jeg ville elsker at prøve at finde ud af, hvad der egentlig er sket med hende. Jeg har ikke kunnet finde hende bagefter. Jeg ved ikke, hvornår hun dør. Jeg ved ikke, hvad der egentlig foregår med hende bagefter. Men vi ved jo, at hendes børn i hvert fald klarer sig. For det er jo en af hendes efterkommere, Kim, som overhovedet fik mig ledt på sporet om, at Barbara havde fandtes og haft en trolddomssag heroppe i Helsingør. Selvom det nok ikke er den slags trolddom, som de fleste tænker på, som jo er den onde, skadevoldende trolddom.

Louise: Det har jeg også tænkt på. Af alle disse danske hekseforfølgelseshistorier, vi har, er der så egentlig flest som Goldmann eller flest som Heinzmann? Altså er der flest, som bliver beskyldt for at være hekse alene af den grund, at de kommer fra en særlig slægt, en særlig familie? Eller er der flere ligesom Barbara, som står ved, at hun kan disse ting?

Maria: Dette bliver jo ren og skær min mavefornemmelse, der nu snakker, for jeg har jo ikke lavet en empirisk dataindsamling på det. Mit indtryk er, at der er flest Heinzmann. Der er flest kloge mænd og kloge koner, der har praktiseret den hvide magi i en eller anden grad, og som har stået ved det. Og hvor det ikke har været noget, man som sådan har været bange for. Hvorimod jeg tror, der er længere imellem dem, man så bliver rigtig bange for. Dem, som man også tror, virkelig kan forbande en. Der kan få ens gård

til at få ulykke og ens børn til at dø og sygdom til at gå igen i familien. Så den slags Goldmann-rygte, som vi er så på Ærø, tror jeg, der er længere imellem. Men jeg tror, at hvert sogn har sin Barbara Heinzmann.

Louise: En lille reference til Midsommervisen.

Maria: Ja, det er jo Drachmanns midsommervisen, som egentlig lyder: "Hver by har sin heks og hvert sogn sine trolde. Dem vil vi fra livet med glædesblus holde."

Louise: Jeg har bare lige et spørgsmål her til sidst, Kim. Hvad tror du egentlig, der skete med Barbara?

Kim: Jeg tror, hun ender på fattighuset.

Louise: Ok. Hvad får dig til at tro det?

Kim: Fordi... Det hed et gammeldansk ord for straf. For det var jo ikke en fysisk straf, men en økonomisk straf, hun blev idømt.

Louise: Ja, det er rigtigt.

Kim: Og jeg tror simpelthen ikke, hun har været i stand til at betale. Og så er det normalen, at hvis du ikke kan betale, så ender du på fattighuset.

Poul: Du har lyttet til historien om Barbara Heinzmann, en af Helsingørs hekse. Ved bålfester på Sankthansaften lyder den gamle midsommervise: "Hver by har sin heks og hvert sogn sine trolde. Dem vil vi fra livet med glædesblus holde." Måske var det på sin plads at synge den alternative version: "Hver by har sin frygt, og hvert sogn har sin galde. Det vil vi fra livet med glædesblus holde. Vi vil fred her til lands. Sankte Hans, Sankte Hans."

Louise: Obscuritas er produceret af Louise Lindblad for Vores Tid med støtte fra Demant Fonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.